

Klarspråks- bulletinen

från Klarspråksgruppen

Nummer 4/2004–1/2005

Nordiskt samarbete på språkvårdsområdet

En medveten nordisk språkpolitik kan leda till att Norden lyfts fram som en föregångsregion i internationella sammanhang. Även i klarspråksarbetet är det angeläget att myndigheter i Norden lär av varandra och visar vägen för andra länder.

I detta nummer av Klarspråksbulletinen publicerar vi ett par artiklar om språkvårdssatsningar på myndigheter i våra grannländer – en på danska, om Domstolsstyrelsen i Danmark, och en på norska, om språkarbetet hos norska Økokrim. Detta ligger helt i linje med Nordiska ministerrådets språkpolitik. Ökad språkförståelse nordbor emellan är önskvärt, liksom annat språksamarbete.

Klarspråk – på "nordiska"!

I november 2004 ägde den tredje nordiska klarspråkskonferensen rum, denna gång i Norge.

Glädjande nog har klarspråk nu blivit det gemensamma begreppet för allt det som görs för att förbättra myndighetstexter i Norden. Sverige ligger långt framme, liksom Finland, medan Norge och Danmark är mycket intresserade av att intensifiera sitt klarspråksarbete. I detta nummer av bulletinen presenteras som sagt några exempel på

språkvårdsarbete på myndigheter i dessa båda länder.

Nordens språkråd föreslår deklaration om nordisk språkpolitik

Men klarspråk är bara en liten del av språksamarbetet. De mer övergripande målen för detta samarbete har nyligen presenterats i ett förslag till gemensam nordisk språkpolitik, en deklaration som de nordiska kultur- och utbildningsministrarna förväntas ställa sig bakom i höst. Nordens språkråd är ett organ inom Nordiska ministerrådet. Det har till uppgift att leda det nordiska språksamarbetet och att samordna de nordiska språknämndernas verksamhet. Målen för den nordiska språkpolitiken är följande:

- alla nordbor ska kunna läsa och skriva det eller de språk som är samhällsbärande i det område de bor i
- alla nordbor ska kunna kommunicera med varandra i första hand på ett skandinaviskt språk, i andra hand via tolkning
- alla nordbor ska ha grundläggande kunskap om språkliga rättigheter och om språksituationen i Norden
- alla nordbor ska ha mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda

kunskaper i ytterligare ett främmande språk

- alla nordbor ska få stöd för utveckling av sitt modersmål.

För att dessa mål ska kunna förverkligas krävs en samlad, långsiktig och effektiv språkpolitik. Nordens språkråd menar att Norden i en globaliserad värld kan bli en språkpolitisk förebild för andra regioner, om vi arbetar gemensamt för ökad språkförståelse, för samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden (parallellspråkighet) och för mångspråkighet. En rad åtgärder för detta föreslås i deklarationen och dess bakgrundspapper.

Innehållet i deklarationen är inte nytt. I flera nordiska länder har man redan lagt fram förslag till språkpolitiska program, som stämmer överens med det nordiska. Men program måste också genomföras, och för det behövs såväl politisk vilja som handlingskraft! ♦

Barbro Ehrenberg-Sundin
ledamot i Klarspråksgruppen

Deklarationen från Nordens språkråd finns på följande adress:
<http://www.norden.org/webb/news/news.asp?id=4974>

Ur innehållet:

- En språkpolitik för Danmarks domstolar
- Rapport från en norsk "språkpolis"!
- Provmakning av språkvård hos Vägverket
- Viktigt med webbplatser för alla

Sprogpolitik for Danmarks Domstole

Vores sprog skal afspejle den høje kvalitet, vi vil være kendt og respekteret for. Men det kræver medarbejderinddragelse, ledelsesfokus og opfølgning at gøre de flotte ord til virkelighed.

Danmarks Domstole har en vision om at være det tidssvarende forum for konfliktløsning, som løser sine opgaver med højeste kvalitet, service og effektivitet. Derfor må vores kommunikation og sprog også afspejle den høje kvalitet, service og effektivitet vi vil være kendt og respekteret for. Domstolenes afgørelser skal således ikke blot være juridisk korrekte, men også være skrevet i et godt sprog og indeholde en fyldestgørende begrundelse for resultatet.

Vores sprogpolitik har til formål at understrege vigtigheden af, at Danmarks Domstole kan kommunikere i et klart og forståeligt sprog og på et ubureaukratisk og nutidigt dansk. Det vil med andre ord sige, at organisationen skal kunne formidle den faglige kvalitet i et tidssvarende sprog. Det er for eksempel meget problematisk, hvis borgerne ikke kan forstå vores breve.

Udfordringer

Vi stod over for især to store udfordringer i forbindelse med udarbejdelsen af vores sprogpolitik. For det første er domstolene på mange måder præget af traditioner. Det juridiske sprog er blevet dannet gennem både jurastudiet og som en gradvis tilpasning af organisationens identitet. Derfor indgår det svære fagsprog ofte som en naturlig del af medarbejderens daglige praksis. Så meget desto sværere bliver det at forandre. En del af kommunikatorens arbejde med en sprogpolitik bliver derfor i første omgang at gøre medarbejderne bevidst om deres egen praksis, før arbejdet hen imod bedre kommunikation for alvor kan begynde.

For det andet er der tradition for at formulere sig på en bestemt måde for at sikre den præcision, som hensynet til faglighed og retssikkerhed kræver. Og der

er brug for præcision for at få alle nuancerne med. Domstolenes afgørelser retter sig nemlig både mod de direkte involverede og til eventuelle ankeinstanser. Det er derfor en udfordring at modernisere sproget uden at give køb på fagligheden.

Processen før politik

For at sikre sprogpolitikken relevans inddrog vi medarbejdernes erfaring og ekspertise. Alle grupper af medarbejdere ved domstolene blev således repræsenteret i en arbejdsgruppe, hvilket også skulle være med til at sikre det efterfølgende engagement og ejerskab til sprogpolitikken.

Derudover er forankringen i topledelsen utrolig vigtig for et forandringsprojekt som implementeringen af en sprogpolitik. Domstolsstyrelsens direktør var således formand for den arbejdsgruppe, der udformede sprogpolitikken. Da arbejdsgruppen efter mange møder nåede frem til, hvad vi mente var et godt resultat, blev forslaget sendt i høring hos alle retterne. Det redigerede forslag blev derefter endeligt godkendt på det hovedsamarbejdsudvalg for domstolene, som også, på et mere overordnet plan, repræsenterer alle de ansatte i Danmarks Domstole.

Processen efter politik

Sprogpolitikken for Danmarks Domstole er i høj grad en lang række gode råd og anbefalinger til, hvordan sproget kan blive lettere at forstå, uden at præcisionen og fagligheden går tabt. Men med den nye sprogpolitik i hånden begyndte arbejdet for alvor med at gøre den til et konkret arbejdsredskab.

For at føre sprogpolitikken ud i livet lagde vi i Domstolsstyrelsen ud med at præsentere den på et frokostmøde med alle styrelsens ansatte. Her lancerede vi en lille konkurrence om det bedste forslag til navnet på styrelsens kommende sproggruppe. På den måde opstod navnet "Ordforrådet."

Ordforrådet repræsenterer i dag alle styrelsens afdelinger og kontorer. Vi holder jævnlige møder og

Den danska Domstolsstyrelsen motsvarar det svenska Domstolsverket

Domstolsstyrelsen är, i likhet med det svenska Domstolsverket, en självständig myndighet som har till uppgift att ta hand om den rena administrationen av domstolarna. Styrelsen får däremot inte lägga sig i den dömande verksamheten eller lagstiftningen. Bland annat har Domstolsstyrelsen hand om personaladministration, teknisk utveckling och domstolsbyggnader. Den har också hand om budgetfrågor.

kommer med konkrete og generelle anbefalinger til styrelsens sprogbrug. De konkrete råd og anbefalinger baserer vi blandt andet på stikprøver i den udgående post, som vi gennemfører hvert halve år.

I forbindelse med præsentationen af vores sprogpolitik for retterne lavede vi blandt andet et temanummer af vores organisationsblad om sprog, og vi opfordrede retterne til at holde temadage om sprog. Samtidig anbefalede vi, at medarbejderne forinden byttede tekster afdelingerne imellem. Det har nemlig vist sig at være en rigtig god idé. For hvis de ansatte i tinglysningsskriveriet ikke forstår, hvad medarbejderne i skifteretten skriver, så kan man heller ikke forvente, at andre kan. Desuden er sproget i retten blevet en integreret del af alle de uddannelsesforløb, som Domstolsstyrelsen står bag. Ligesom retternes mange standardtekster er blevet redigeret.

Nogle erfaringer

Det tager lang tid at modernisere sproget i en organisation som vores. Vi er kun lige gået i gang. Først og fremmest kræver det løbende opfølgning at holde

medarbejderne til ilden og fortsat forbedre og modernisere sproget. For hvis ikke vi hele tiden følger op, bliver målet ikke taget tilstrækkeligt alvorligt.

I udarbejdelsen af vores sprogpolitik har der været al mulig grund til at respektere den juridiske faglighed. Oversættelser af juridiske udtryk kræver for eksempel faglig indsigt, fordi et ord kan have flere indforståede nuancer. Det er derfor nødvendigt, at der i forbindelse med udarbejdelsen af en sprogpolitik er et tæt samarbejde mellem dem, der har henholdsvis den faglige og den sproglige ballast. Vi brugte gennem hele forløbet også en sprogkonsulent, der som den udefra kommende kunne give os det nødvendige input til vores endelige sprogpolitik. ♦

Louise Seest
kommunikationsmedarbejder
Domstolsstyrelsen

Vägverket provsmakar språkvård

”Om jag först får veta vad som är bra med min text har jag lättare att ta till mig förslag på förbättringar.” Det berättade en av de medverkande språkkonsulterna på Vägverkets språkvårdsdag i april. Temat var Smakprov på språkvård i praktiken.

I smågrupper fick vi diskutera språk och skrivande i ett antal korta pass (40 minuter) med olika teman. Deltog gjorde de som är språkvårdsansvariga eller som ingår i någon av språkgrupperna på Vägverket.

Vi fick prova på att ge respons på andras texter och öva oss i att tänka på mottagaren.

Vi hann också med att fundera över rätt och fel och lära oss att hitta i *Skrivhjälpen* – Vägverkets häfte med skrivråd och skrivregler – och, inte minst viktigt, att utbyta idéer om språkvård i praktiken.

Goda råd från språkkonsulter

De språkkonsulter som Vägverket har avtal med ledde övningarna. ”En text ska alltid sätta läsaren i centrum, inte Vägverket. Lättaste sättet att ordna det är att skriva *du*”, berättade Anna Hass. Janet Gardell talade om *ett tilltal i ögonhöjd*. Att vi talar till mottagarna som jämlikar är en förutsättning för att vi ska upplevas som öppna och trovärdiga. Emilia Emtell spelade kollegan som kommer med en

text och som vill ha synpunkter på den. Att både lyfta fram det positiva och påpeka vad som kan förbättras var hennes huvudbudskap. Åsa Wedin pratade om rätt och fel, och menade att man numera accepterar uttryck som *till de som*, men inte *hunnit läst*.

Anki Mattson, en av författarna till den nya *Skrivhjälpen*, presenterade den för de deltagare som ännu inte hade bekantat sig med den. Hon tyckte bland annat att vi skulle undvika förkortningar – själv skriver hon aldrig en förkortning!

Flera planer i verket

Vägverket har en språkvårdstrategi för hur vi ska arbeta för att

Artikeln fortsätter på nästa sida.

Fortsättning från föregående sida:

det vi skriver ska vara begripligt och lättläst. De språkvårdsansvariga på våra fjorton enheter ska ta initiativ och inspirera till arbete med språket. Det gör de också! De har bildat språkgrupper och ordnat seminarier. Flera enheter planerar kurser, och frågor om språk och skrivande ska tas upp på personaldagar och i andra sammanhang. Nästa steg är att låta språkkonsulter granska vanliga texttyper och gå igenom mallar. Sådana genomgångar pågår redan på sina håll, och fler planeras.

Mellansnacket värdefullt

Språkvårdsdagen gav oss alla nya tankar och inspiration att arbeta vidare. Det enda som var synd var att programmet var så späcikat att vi knappt hann prata med varandra mellan passen – något att tänka på för dig som tycker att idén verkar vara något att ta efter! ♦

Boel Lundström språkvårdare på Vägverket

Kontakta gärna Boel Lundström, telefon 0243-758 99, e-post <boel.lundstrom@vv.se>, om du vill veta mer om aktiviteterna under språkvårdsdagen eller om Vägverkets språkvårdsarbete.

Polisen i Sverige är en förebild i väst ...

Rapport fra det norske språkpolitiet

Den nordiske klarspråkskonferansen (Kongsberg, Norge, 4.–6. november 2004) ble åpnet av statssekretær Yngve Slettholm i det norske Kulturdepartementet. Han påpekte blant annet at det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å investere i et enklere og klarere offentlig språk. Tungt og uklart språk er et problem for velferden og demokratiet fordi store deler av befolkningen har problemer med å tilegne seg innholdet i offentlige tekster og dermed er avskåret fra å delta i mye som faktisk angår dem.

Videre påpekte statssekretæren at det norske Moderniseringsdepartementet nå går inn for å forenkle språket i den offentlige forvaltningen. Temaet er ikke nytt, selv om vi i Norge ikke har gjort noe systematisk og planmessig arbeid på dette området. I Sverige har man tatt problemet på alvor og opprettet Klarspråksgruppen. Jeg har merket meg at gruppen ligger under Justitsministeriet. Tenk om Norge kunne få noe lignende!

Språket i norsk politi og påtalemyndighet

Alle fagområder har sin sjargong. I en faglig sammenheng må jurister og politifolk holde seg til sin egen språklige kodeks. Men hvis de ønsker å gjøre en tekst tilgjengelig for et større publikum, for eksempel på Internett, er det ikke likegyldig hvordan de presenterer den. Mitt inntrykk er at jurister og politifolk skriver på samme måte uansett hvem de henvender seg til. En jurist jeg kjenner, påstår at poenget med jussen er å uttrykke ting så klart og presist som mulig. Men det er nokså stor avstand mellom det "vanlige" folk oppfatter som forståelig og det som jurister oppfatter som presist.

I *Klarspråksbulletinen* nr. 4/2003 leser jeg at det svenske politiet har et nettverk for språkrøkt, og at flere politimyndigheter har egne språkansvarlige. Dette lyder nesten for godt til å være sant! Sveriges politi går virkelig foran med et godt eksempel. Her tar man språk på alvor, og man har til og med utarbeidet retningslinjer som skal følges av alle skribenter innenfor etaten. Dessverre har vi ikke noe lignende i Norge. Norsk politi har ingen enhetlig språkpolitikk. Politiet har ingen egne medarbeidere som har som hovedoppgave å forbedre språket i etaten, og norsk som egen fagdisiplin er til og med fjernet fra Politihøgskolens undervisningsplan! Med andre ord: Den språklige beredskapen i norsk politi er ikke mye å skryte av.

Men midt i dette språkløse vakuum finnes noen få luftlommer. Sentrale politienheter i Norge (som Politiets sikkerhetstjeneste og Nye Kripes) har egne språkavdelinger som primært driver med oversettelse til og fra andre språk, men som også språkvasker store dokumenter som årsrapporter og lignende.

Hva gjør ØKOKRIM?

ØKOKRIM har ingen offisielle retningslinjer for god språkføring og ingen egne "språkstillinger". Imidlertid har jeg som filolog og informasjonsmedarbeider fått i oppgave å kvalitetssikre og redigere

ØKOKRIM er akronym for *Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*. Det svenske motstykket er Ekobrottsmyndigheten. ØKOKRIM er en del av politiet og påtalemyndigheten. I ØKOKRIM har vi både jurister, politietterforskere, økonomer og andre ansatte med ulik bakgrunn.

Selv har jeg filologisk bakgrunn, er statsautorisert translatør i russisk og har jobbet i ØKOKRIM siden 1995. Opprinnelig ble jeg ansatt som oversetter. I dag jobber jeg i Informasjonsavdelingen, som har ansvaret for ØKOKRIMs hjemmeside på Internett og ØKOKRIMs interne informasjonsavis.

Aud Anna Senje

tekster som skal sendes ut eller publiseres. Jeg er blitt et slags selvbestaltet språkpoliti! Dessuten har jeg en egen spalte i ØKOKRIMs interne ukeavis, hvor jeg presenterer alt fra grammatiske regler til eksempler på språklig idioti.

Norsk politi er nå i ferd med å "komme på nett" og ønsker å være mer imøtekommende og tilgjengelig for publikum. Da er det spesielt viktig at de tekstene som presenteres, er klare, forståelige og leservennlige, og at de ikke skjemmes av innfløkt og dårlig språk. Her har norsk politi og påtalemyndighet en del å lære.

En håndbok till alle politidistriktene

Med bakgrunn i min egen oversettervirksomhet og erfaring med språklig kvalitetssikring av "polititekster" har jeg skrevet en håndbok i praktisk (skriftlig) språkbruk. Målgruppen er skrivende mennesker i politiet og påtalemyndigheten, og hensikten er å øke deres bevissthet omkring språkets betydning for kommunikasjonen. Det er spesielt viktig for nettopp denne yrkesgruppen å være språkbevisst og kunne uttrykke seg presist. Med denne boken forsøker jeg, gjennom praktiske eksempler fra aviser, tidsskrifter og tekster, å hjelpe politifolk og jurister til å uttrykke seg klarere og enklere. Jeg ønsker blant annet å belyse feil som skaper misforståelser i den forstand at de endrer eller påvirker fortolkningen av budskapet og/eller forstyrrer kommunikasjonen og/eller gir et ufordelaktig inntrykk av skribenten.

Dessverre ønsker ingen norske forlag å utgi denne boken fordi de mener at det ikke finnes noe marked for den. De antar at ingen politifolk eller jurister ville kjøpe den, og det har de kanskje rett i. Men ØKOKRIM-sjefen (som selv er en meget språkbevisst herre) har bestemt at boken skal utgis internt på ØKOKRIM og distribueres til alle politidistriktene. Så kanskje ØKOKRIM ved å sende ut denne boken kan bidra til å bekjempe språklig forurensning og bidra til et klarere språk hos norske jurister og politifolk?

Jeg håper det beste, og krysser fingre for Moderniseringsdepartementets planer om å forenkle språket i norsk forvaltning. Dersom Norge får en pendant til Klarspraksgruppen, melder jeg meg til tjeneste øyeblikkelig. Men dersom de norske språkforbedringsplanene skulle bli lagt på is, må jeg vurdere å søke språklig asyl i Sverige. ♦

Aud Anna Senje
rådgiver og statsautorisert translatør (ØKOKRIM)

Du vet väl ...?

Du känner väl till att alla tidigare publicerade nummer av Klarspråksbulletinen finns i elektronisk form (som pdf-filer) på webben?

På klarspråkssidorna – dvs. www.regeringen.se/klarsprak – finns en blå ruta med texten *Publikationer och informationsmaterial*. Om du klickar på den kommer du till regeringens publikationsarkiv, där samtliga nummer av bulletinen finns.

I publikationsarkivet finns även foldern *Begriplighet på hög nivå – regeringen främjar klarspråk*, som beskriver de olika bitarna i det språkvårdsarbete som bedrivs inom Regeringskansliet. En ny upplaga kommer under våren 2005, på både svenska och engelska. ♦

Nathalie Parès
Klarspråksgruppen

Nya arbetssätt för att utveckla årsredovisningen

Centrala studiestödsnämnden (CSN) kan stolt presentera en årsredovisning i helt ny skepnad. Tack vare förändrade arbetssätt har vi nått flera mål: att årsredovisningen ska ge en bra bild av verksamheten och vara lättillgänglig och lättläst, samtidigt som den har djup i analysen.

Under en rad år har vi på CSN fått höra att vår årsredovisning är svår att förstå. Vi som arbetar med den har också själva tyckt att den skulle kunna vara bättre. CSN beslutade därför tidigt under 2004 att sätta upp nya mål för årsredovisningen och att vårt arbetssätt skulle förändras. Forsknings- och uppföljningsenheten fick i uppdrag att leda arbetet.

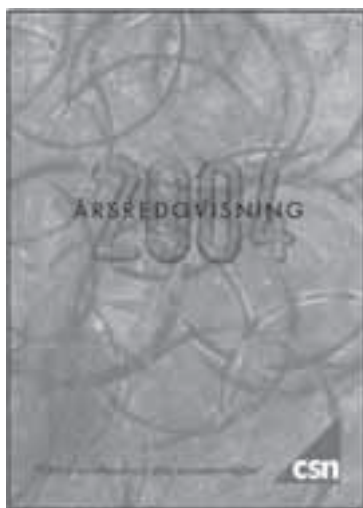
För beslutsfattare och allmänhet

En första utgångspunkt var att ringa in årsredovisningens huvudsakliga syfte. Vi kom fram till att det är att ge politiker och beslutsfattare underlag för att planera, budgetera och bedöma CSN:s verksamhet. Dessutom vill vi att en intresserad allmänhet ska kunna få information om CSN genom årsredovisningen.

Gemensamma mål

För att årsredovisningen ska uppfylla detta syfte måste vi upprätta gemensamma mål för vårt arbete: att skapa en årsredovisning som underlättar beslutsfattarnas granskning av CSN:s resultat och som gör det lättare för allmänheten att förstå innehållet i årsredovisningen. Hans Wreber, som ledde arbetet under året, berättar:

"Vi gick ut med att vi skulle göra något nytt och att vi hade en vision om detta. Vi ville höja nivån på årsredovisningen och ge

en rättvis bild av CSN:s verksamhet. Dessutom ville vi förklara och analysera resultaten mer, eftersom läsarna inte är specialister på vår verksamhet."

Begripligt språk och fräsch formgivning

För att uppnå dessa mål var det också viktigt att använda ett klart och begrip-

ligt språk. Vi ville att texterna skulle vara utformade efter läsarnas behov och krav. Därför arbetade vi bland annat med ingresser, förklaringar och annan läshjälp.

Vi strävade också efter en enhetlig struktur, en sammanhållen text och en vardaglig sakprosa. Även formgivningen bör återspegla årsredovisningens syften. Joel Johansen, som skapade den grafiska formen, förklarar: "Vi kände direkt att layouten i årsredovisningen borde förstärka bilden av CSN som en offensiv och aktiv servicemyndighet. Därför arbetade vi mycket med stark färg och abstrakta former. Framsidan, till exempel, är kraftigt orange och sticker på så sätt ut från andra produkter vi brukar göra."

Många deltog i arbetet

En viktig förändring var att vi var fler som arbetade med årsredovisningen än tidigare år, vilket har varit mycket givande. Hela 48 personer har arbetat tillsammans under året, om än i olika utsträckning. Hans Wreber förklarar: "Vi förändrade organisationen så att varje arbetsgrupp fick sitt eget ansvarsområde. En grupp hade till exempel hand om återbetalningsverksamheten. En annan bearbetade texterna språkligt och skapade en ny layout. Alla kände till de nya målen och förstod vad de skulle göra. Vi trodde på medarbetarna och litade på deras kompetens."

Vi vet att vi är på rätt väg

Nu har årsredovisningen för 2004 skickats iväg och vi har redan fått respons på den. En hel del handlar just om att den blivit mer lättillgänglig och lättläst. Det är med stolthet vi hörde en av läsarna utbrista "Nu förstår jag vad CSN:s verksamhet går ut på!".

Arbetet med årsredovisningen för 2005 har redan startat. Hans Wreber kommenterar: "Vi vet att vi är på rätt väg. Visst finns det saker som vi ska jobba mer med. Vi bör till exempel förbättra strukturen i avsnitten och göra dem mer enhetliga. I analysen kan vi ännu tydligare visa hur resultaten hänger ihop. Dessutom finns det en del att förbättra i tidsplanen för årsredovisningen. Men det får dröja ett tag. Nu ska vi arbeta på ett år till så att vi har några resultat att rapportera!" ♦

Kristin Aastrup
språkvårdare på CSN

Myndigheternas webbplatser är till för *alla*

Hela två miljoner svenskar – en fjärdedel av befolkningen – har särskilt svårt att läsa och begripa texter, och har därför ett stort behov av texter som är utformade med hänsyn till dem. Även vana läsare, som snabbt vill få en överblick och ta till sig det viktigaste, är hjälpta av sådana texter.

Allt fler myndigheter använder sina webbplatser för att ge service till medborgarna. Därför är det viktigt att vara medveten om vilka som kan använda en webbplats – eller kanske snarare vilka som *inte* kan göra det – och varför. God tillgänglighet är en demokratifråga.

Alla tjänar på tillgänglighet

Anpassningar för personer med olika funktionsnedsättningar kan alla dra fördel av. I de flesta hem finns numera hjälpmedel som en gång tillverkades för att underlätta livet för personer med funktionshinder; fjärrkontrollen, talboken och kaffebryggaren är några exempel.

På webben kan du göra många anpassningar som underlättar för personer med funktionshinder, och som även andra har nytta av. De flesta har nämligen bråttom, och är tacksamma för korta och koncisa webbtexter, ändamålsenlig design och flexibel teknik.

"Lättläst" inte alltid så lättläst

Tyvärr är många texter som påstår sig vara lättlästa raka motsatsen. Ambitionen att skriva korta texter med korta meningar kan få skribenten att trycka ihop för mycket information på för liten plats. I en sådan text finns det mängder av tankehopp, få kopplingar mellan orsak och verkan, ingen personlig

berättarröst och få bindeord som skapar sammanhang i texten. Texten blir ju inte nödvändigtvis lättläst bara för att den är kort!

Tydlig struktur och enkelt språk

Webbtexter måste, i ännu högre grad än texter på papper, vara välstrukturerade och skrivna på ett konkret och begripligt språk om de ska fungera. Tydliga rubriker och korta sammanfattande ingresser ger läsarna snabbt de förkunskaper de behöver för att ta till sig texten.

- **Dyslektiker** vill snabbt kunna ta reda på vad en text handlar om och behöver därför webbtexter med tydliga rubriker, ingresser och korta sammanfattningar. De flesta dyslektiker föredrar luftiga texter med en tydlig och logisk styckeindelning.

- **Personer som inte har svenska som modersmål** behöver webbtexter som är anpassade till deras referensramar, med förklaringar till ord som *sjukskrivning*, *föräldrappening* och *folkhemmet*. Detta gäller även många andra som inte känner till samhället så bra, ungdomar till exempel.

- **Synsvaga** behöver så kallade *alternativtexter* till bilder. Eftersom synskadade ofta använder *talsyntes* (en maskin som läser upp texten) får de inte veta vad bilden föreställer om den inte har försetts med en alternativtext som beskriver den.

- **Rörelsehindrade** behöver stora knappar och klickbara bilder som är lätta att träffa när man klickar med pekdonet. Detta är naturligtvis bra för alla som har svårt med precisionen.

- **Användare med utvecklingsstörning** behöver webbplatser som är så konsekvent utformade som möjligt. Då blir det lättare att hitta

Maria Sundin och Helena Englund.

information, veta vilka länkar man besökt och komma ihåg var man har varit. Detta uppskattar också många äldre.

Enkel design

Designen måste passa alla besökare, oavsett deras fysiska förutsättningar. Med relativt enkla medel kan du formge sidorna så att de passar såväl synskadade, rörelsehindrade som dyslektiker. Några exempel på vad du ska undvika är pop up-fönster, texter som rullar och som är svåra att överblicka.

Tänk tillgängligt

Alla människor måste få en rimlig chans att förstå myndigheters information på webben. Myndigheternas service får inte vara förunnad endast dem med rätt teknik, rätt rörlighet eller rätt synskärpa, utan den måste vara tillgänglig för alla. I vår bok *Tillgängliga webbplatser i praktiken* (Jure förlag) finns fler praktiska tips om hur du kan formulera och formge webbtexterna så att du når de allra flesta läsare. ♦

Maria Sundin & Helena Englund
språkkonsulter och författare

Hur kan språkförmågan hos en tvååring vara överlägsen datorns?

Den som gång efter annan blivit mosad av en schackdators obarmhjärtiga effektivitet, förvånas kanske över att datorernas språkkontrollprogram är desto taffligare. Varför är språkförmågan hos en tvååring överlägsen datorns?

Den nyutkomna *Datorn granskar språket* av Rickard Domeij (utgiven av Svenska språknämnden) är en lättläst genomgång av bland annat forskning om hur vi själva granskar och bearbetar texter, tekniken bakom datorns språkkontrollprogram samt råd om hur dessa program bäst kan utnyttjas.

Hur fungerar vi människor som textgranskare?

Amerikanska forskare har undersökt förmågan att revidera en text. De har bland annat konstruerat en modell som illustrerar både tankeprocessen hos den som granskar en text och skillnaden mellan erfarna och oerfarna skribenter.

Vissa kanske bara känner att "något är fel" i texten, utan att kunna definiera vad. Andra har förmågan att både beskriva problemet och komma fram till nästa steg: "så här kan man rätta till det".

Problemen kan finnas såväl på detaljnivå (stavning och grammatik) som på högre nivåer (t.ex. när ett argument inte håller eller när syftet med texten är svårtolkat). Även här kan man se klara skillnader mellan erfarna och oerfarna skribenter. De oerfarna skribenterna har inte bara svårare att definiera problemet utan fastnar också oftare i detaljfrågor.

Hur fungerar datorn som textgranskare?

Datorn kan ju inte bedöma hur texten fungerar som helhet. Däremot finns det program som ska hjälpa skribenten att definiera problem på ord- och frasnivå, t.ex. Words grammatikkontroll (de grönvågiga understrykningarna). Men sådana program bygger på kompromisser. Det går inte att få både hög täckning (att många fel upptäcks) och hög precision (inga "falska alarm").

Även stavningskontrollprogrammen har sina begränsningar, bl.a. på grund av att svenskans system för att bilda exempelvis plural eller dåtid är förhållandevis inkonsekvent och därmed svårt att beskriva för en dator. Dessutom finns det nästan ingen gräns för vilka ord man kan (ny)skapa genom sammansättningar, vilket leder till att de svenska språkkontrollprogrammen inte kan utgå helt från inmatade *ordlistor*, eftersom dessa

skulle bli på tok för omfattande och minneskrävande. I stället måste datorn också matas med *språkregler* som anger hur svenska ord kan böjas och sättas ihop.

Ett vanligt skrivfel är när vi råkar slå fel på en enda bokstav (ungefär 40 procent av alla stavfel). Det gör att den som vill skriva *har*, men råkar skriva *has* (del av hästens bakben), får godkänt av stavningskontrollen om det ordet finns med i ordlistan, trots att *has* blir märkligt i sammanhanget. Så kom ihåg: Datorn kan aldrig ersätta den mänskliga hjärnan!

Hur utnyttjar vi datorn bäst?

Stavnings- och grammatikkontrollprogram är säkert vanliga på många kontor, men det gäller att utnyttja dem rätt. Att ha grammatikkontrollen aktiverad medan man skriver kan vara störande för kreativiteten. Ibland stjälar den också för mycket av datorns kapacitet, så att ordbehandlingsprogrammet blir trögarbetat. Därför kan det vara lämpligt att inte aktivera grammatikkontrollen förrän texten är färdig för ren korrekturläsning, dvs. efter att man har kontrollerat att syftet med texten framgår klart och att tankegångarna är lätta att följa. Begrunda varje ändringsförslag från grammatikkontrollen och ta vid behov hjälp av skrivregler och andra liknande hjälpmedel. Avsluta med att korrekturläsa själv på en pappersutskrift. Rätt utnyttjade är språkkontrollprogrammen praktiska redskap för oss i vårt skrivande. Fel utnyttjade blir de despoter som med goda avsikter hindrar oss att tänka själva. ♦

Stina Malmberg
språkexpert i Regeringskansliet

Ett informationsblad från Klarspraksgruppen,
Justitiedepartementet, 103 33 STOCKHOLM.

- Ansvarig utgivare: Per Virdesten
- Redaktör: Nathalie Parès
- Telefon: 08-405 46 84 • Fax: 08-543 560 64
- E-post: klarsprak@justice.ministry.se
- <http://www.regeringen.se/klarsprak>